

українського і світового мистецтва. Рятівну діяльність Б. Г. Возницького нема з чим порівняти на теренах України кінця ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байцар А. Видатні винниківчани: науково-краєзнавче видання. – Львів-Винники, 2012. – 88 с.
2. Вдовиченко Г. Тихий голос Возницького [Текст] // Високий замок. – 2013. – 23-29 травня. – С. 13.
3. Возницький Б. Замки в Україні і на Львівщині - у катастрофічному стані // Народна думка. - 2010. – 32с.
4. Грабовський Валерій. Возницький.– Кн. 1: Предтеча.– Львів: Вільна Україна, 2000.– 128 с.
5. Про замки України з академіком Б. Возницьким / Аудіоінтерв'ю: Українська служба Бі-Бі-Сі. – 2008. – 190 с.

Юрій Чернобай

(Львів)

ДВА ПОЛЮСИ НАУКОВО-СУСПІЛЬНОГО КЛАСТЕРА ПРИРОДНИЧИХ МУЗЕЇВ ЛЬВОВА: ДЗЕРКАЛО ДОВКІЛЛЯ ТА ВІКНО У ПРИРОДНИЧУ ІСТОРІЮ

Музейна традиція Львова має тривалу історію, яка бере початок від приватних колекцій, що зберігалися у маєтках галицьких аристократів. Зрозуміло, ці колекції становили значний інтерес для натуралістів, оскільки містили в собі рідкісні артефакти природного та штучного походження. Не становили винятку й такі зібрання, як природничі музеї, ботанічні сади чи паркові угруповання. На останню чверть ХІХ ст. у столиці Галичини утворилася специфічна плеяда хронотопів (суспільно-музейний кластер) природничо-музейного профілю. До неї належали Природничий музей Дідушицьких, Ботанічний сад Львівського університету та зовсім відмінний від усіх інших Зоологічний музей університету, створений професором Б.Дибовським у 1884 р. на основі Кабінету природи. Пізніше, у 1910 р. до цієї плеяди долучився Природничо-етнографічний музей НТШ, де стараннями його куратора, орнітолога Остапа Мацилинського з'явилися унікальні опудала

птахів, які за якістю не поступалися кращим роботам куратора Природничого музею Дідушицьких - Владислава Зонтака.

Майже за століття до появи глобальної концепції збереження біорізноманіття, засновник Природничого музею у Львові, граф В.Дідушицький (1825-1899) сформулював засадничу вимогу щодо вивчення видового багатства регіону, як інструмента пізнання природи цілого світу. Цю тему він не раз згадував у різних дописах, зокрема, в одному з останніх прижиттєвих видань музейного путівника, є його звернення під заголовком "Моїм улюбленим внукам і усій нашій молоді", де він написав: "...аби пізнання природних багатств нашої землі, продуктів праці та здібностей нашого народу, та схованих у землі по наших прабатьках древніх пам'яток, наворотило любов до цієї Землі і цього народу, як і до праці над подальшим дослідженням того надбання від предків наших" [Brzęk, 1994 b]. З витоків музейної традиції В.Дідушицького видно, що його світоглядна спадщина спиралася на довічний процес взаємного проникнення природних та соціальних чинників. Цей діалоговий (хронотопний) зв'язок став основою його багатьох модифікацій нових дослідницьких, візуалістичних, освітніх та інших музейних концепцій, які зараз прийнято називати інноваціями. Ціле життя В. Дідушицький був новатором: заснував перший у регіоні доступний для мешканців Львова природничий музей, експериментував з виставковими проектами європейського рівня, брав участь у заснуванні кількох навчальних закладів і майстерень, був куратором нового Львівського промислово-художнього музею, мріяв створити Музей Людини тощо. А крім того, отримувал видатні результати у продукуванні льону, тютюну, тутового шовкопряду, розробляв захисне зонування власних лісових угідь, заснував і очолив Галицьке мисливське товариство, заснував перший у Східній Європі лісовий резерват, як охоронне оселище орлана-білохвоста і багато чого важливого і спрямованого на майбутнє запровадив цей різнобічно обдарований вчений, господарник та й, врешті, політичний діяч [Karolczak, 2000].

Початком традиції Природничого музею у Львові можна вважати 1832 рік, коли до аматорських колекцій подружжя Юзефа і Пауліни Дідушицьких додалися приватні гербарні зібрання професорів Ф. Гербіха, Г. Лобажевського, А. Ремана та

ін. Ці ж професори були приватними вчителями їхнього сина Володимира. На той час майбутньому засновникові Музею виповнилося 7 років, а його вихователем і наставником став відомий географ і етнограф, літератор і громадський діяч, славнозвісний Вінцент Поль (1807-1872). Саме В. Поль заклав до свідомості майбутнього натураліста і музеєзнавця розуміння цілісного поєднання усіх складових природничого устрою, охоплюючи й людину з її довкіллям. Такий висновок можна зробити, ознайомившись з його «Проектом Музею природи у Львові», оприлюдненим у 1839 році. Його учневі, юному В.Дідушицькому тоді виповнилося 14 років. Але остаточне формулювання своєї концепції В.Поль зробив дещо пізніше, у 1847 році, коли 22-річний граф Дідушицький став власником величезного спадку по смерті батька і був спроможний втілити давній задум про створення музею з родинних колекцій книжкових стародруків, природничих та етнографічних артефактів. У своїй концепції В.Поль вказав на відсутність належного зв'язку між творами мистецтва і реальним життям, що є результатом копіювання академічних робіт європейських митців. Попри цього, він звернув увагу на гостру необхідність звернення до теми різноманітності та своєрідності природи рідного краю. Спочатку В.Поль закликав до поглибленого впровадження до плерного живопису, як краєвидів, так і людей, які присутні у старих ландшафтних проектах, етнографічного розмаїття цих людей та їхньої матеріальної культури. Отже, програма, викладена В.Поєм в 1839 році, була в основі історично-художньою та етнографічно-природничою. У 1847 році вона була опублікована після появи меморандуму В.Поля (Memorial Field) (ймовірно, у період між 1841 та 1844 рр.), в якому автор був зосереджений виключно на природних цінностях регіональних натуралій, які були би зібрані на теренах Галичині [Pol,1847]. На думку В.Поля така інституція була необхідною умовою пізнання і підвищення обізнаності громадськості, незалежно від економічних і соціальних умов, в яких опинилася країна. Важливим було чітке зауваження автора, що засновником такого музею не повинен бути уряд (австрійський), який мав певні обов'язки щодо імперських загальних колекцій в Віденському палаці Hofburg. Слід зазначити, що ці колекції стали пізніше основою для відкритого в 1889 році імперського Музею

натуральної історії (Naturhistorisches muzeum), тобто «природи в цілому», і не несли локально орієнтованої регіональної ідеї.

Опікування над музеєм В.Поль відносив більше до компетенції самоврядування провінції, тим більше, що Галичина була чи не єдиним краєм, який ще не мав музею такого профілю. Подібні музеї вже були засновані в 1808 році в Будапешті (Magyar Nemzeti Muzeum) та в 1818 році в Празі

(Vlastenecké muzeum v Čechách). Усвідомлюючи труднощі у створенні подібного закладу, В.Поль радив взяти за основу існуючі колекції, зокрема Кабінету природи Львівського університету і Наукового закладу Оссолінських, наполягаючи на створенні незалежної музейної інституції. Завданнями планованого музею передбачалося збирання природних артефактів національного рівня, виконання наукових досліджень природи Галичини, підвищення рівня знань про природні ресурси та їх використання, підвищення рівня освіти в галузі наук про життя, використання наукових знань в царинах підприємництва, а також вплив на соціальну культуру (етичний рівень) регіону.

В управлінських рішеннях щодо свого музею В.Дідушицький спирався на гармонійне поєднання глибоких традицій колекціонування з повагою до вихідної природи емпіричного пізнання цілісної суті об'єктів природи. Використовуючи свій багатий досвід і сімейні традиції колекціонування, він підніс музейну справу до рівня наукової діяльності. Це були початки еволюційного способу показу природи, який дістав у країнах Європи упродовж наступних півтора століття методичного та теоретичного розвитку. Нагромаджені до того часу фонди взірців живої та неживої природи були піддані ретельній класифікації, а на їх підставі склалися гіпотези стосовно початків життя на Землі, вимирання видів, засад життя організмів, процесів успадкування ознак.

Експозиція В. Дідушицького вважалася одною з найкращих і найбагатших серед природничих музеїв Європи [Włodzimierz Dzieduszycki..., 1882]. Головною особливістю музею В. Дідушицького стали регіональність та наявність археологічної та етнографічної експозицій. Це створювало неповторну ауру музею,

яка приваблювала усіх без винятку відвідувачів – від пересічних жителів Галичини до шляхетних гостей м. Львова, аж до цісаря Франца-Йосифа.

Мислення природничиків все більше наближалось до оцінок діяльності людини, як важливого чинника формування «обличчя Землі». Це виразне, радше естетичне, визначення австрійського геоморфолога Е.Зюсса щодо земної поверхні, слушно розвинув у ХХ ст. професор Вищої рільничої школи у Дублянах під Львовом Я.Г.Павліковський. Він був близьким родичем Дідушицького, розділяв його світоглядні позиції та, будучи фаховим економістом, послідовно розглядав природне довкілля як визначальний чинник щодо поведінки та діяльності людини. Будучи успішним підприємцем і одночасно крупним організатором туристичного та природоохоронного руху, він першим заклав основи філософії охорони природи, того що в наш час дістало назву біосферного мислення. Сам термін «біосфера» вперше запровадив у 1875 р. Е.Зюсс (1831 – 1914), як одну з геологічних оболонок, разом з гідросферою чи літосферою та іншими. Через півстоліття, у 1925 році, геніальний В.Вернадський вклав в поняття біосфери біогеохімічний зміст, пізніше розширивши його сферою діяльності людини – ноосферою (у 1944 році). Безумовно, бачимо тут еволюцію мережевої комунікації природничо-гуманітарної думки, яка існувала на той час, і спричиняла появу синтетичних положень, зокрема визначення Я.Павліковським культурологічних функцій природи [Pawlikowski,1910].

Ефект антропічної присутності В. Дідушицький успішно використав під час експонування Галичини на Всесвітніх виставках у Парижі та Відні (1873 та 1878 рр.). Такий підхід на той час був настільки незвичним, що викликав загальне захоплення і був відзначений золотими та бронзовими нагородами. Включення людського чинника до природничої експозиції (яке сьогодні назвали би скансеном), постійно володіло увагою вченого. Він закладав у плани на майбутнє розвинути свій музей до статусу Музею людини. Це служить прикладом дивовижної інтуїції В. Дідушицького, бо через такий підхід вже передбачалося прийдешнє панування парадигми біосферного мислення, формування людської етики відповідно до глобальних законів природи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гессе Г. Степовий вовк // Сіддхартха, - К.: Молодь, 1992. - С.93 -255.
2. Кожова О.М., Шостакович Б.С. (ред.), Бенедикт Дыбовский, - Новосибирск: «Наука», 2000. – 296 с.
3. Олійник О.М. Глобальне та локальне як чинники формування феномена глокалізації //XIV міжнародна наукова інтернет-конференція «Advanced technologies of science and education (19-21.04.2018)», інтернет-ресурс <http://intkonf.org/>
4. Шидловський І.В. Історія музейної справи та зоологічних музеїв університетів України – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2012. – 112 с.
5. Brzęk G. Benedykt Dybowski: życie i dzieło, - Lublin: Polskie Towarzystwo ludoznawcze, -1994a, - 396 S.
6. Brzęk G. Józef Nusbaum-Hilarowicz: życie, praca, dzieło, - Lublin: Wydawn. Lubelskie, - 1984, - 297 S.
7. Brzęk G. Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie i jego Twórca – Lublin: Wyd-wo Lubelskie Nowe, 1994b. – 200 S.
8. Dybowski B. O światopoglądach starożytnych i naukowym, - Warszawa: Gebethner i Wolf, - 1916. - Цит. по: L.Kuznicki Ewolucjonizm w Polsce 1883–1959, - Kosmos, 2009, T.58, - № 3 - 4, - S. 297–313.
9. Karolczak K. Dzieduszyccy. Dzieje rodu – Kraków: Wyd-wo APN., - 2000. – 332 s.
11. Pawlikowski J.G. Kultura a natura, – Łódź: "Obywatel", - 2010. – 140 s.
- Pol W. Muzeum Natury we Lwowie, - Lwów: Biblioteka Naukowego Zakładu imienia Ossolińskich, 1847 T. 1, a). Nr 4, -S. 333-371; b). Nr 5, -S. 445-499
12. Robertson, R. Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity. // Global Modernities (Eds.: Featherstone M., Lash S. and Robertson R), - London: - Sage Publications, 1995, - P. 25-44.
13. Swyngedouw E. Globalisation or «Glocalisation»? Networks, Territories and Rescaling // Cambridge Review of International Affairs, - London: - 2004, 17(1). - P. 25-48.
14. Wawrzyniak J. Teoretyczne Podstawy Neonaturalistycznej Bioetyki środowiskowej – Poznań: Wyd. Naukowe Instytutu Filozofii UP, 2000. – 333 s.
15. Włodzimierz Hr. Dzieduszycki i jego Muzeum we Lwowie // Tygodnik Powszechny, - 1882, № 23. – S. 4.